

ПОЗАІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЛОБІЮВАННЯ ІНТЕРЕСІВ У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 109–112

Проблематика феномену “позаінституційні механізми лобіювання” інтересів у політичній сфері у вітчизняній науці досліджена недостатньо. Механізмам впливу на органи державної влади та взаємодії з центрами політичного впливу і груп інтересів різних рівнів науковці не приділяли достатньо уваги, зосереджуючись переважно на дослідженні структурних компонентів означеної тематики, наприклад, на групах тиску. Зважаючи на недостатній розвиток функціонального представництва інтересів в Україні, зазначену проблему розглянемо на прикладі європейських країн, де вона має істотно виражені форми.

Владно-владарний феномен у внутрішньо-країновому, регіональному, міжкраїновому, міжнародному, континентальному та навіть і глобальному вимірах є, по суті, синтезом різносенсових та різновекторно спрямованих політичних впливів. В епоху взаємопов'язаного світу цей багатовимірний феномен не слабшає, а навпаки, — посилюється. У цьому девіаційованому процесі на перетині кількох політичних впливів, що симетрично взаємонакладаються, утворюються своєрідні “центри акумуляції та конденсації політичних впливів” із тим, аби, скоригувавши їх, спрямувати далі у геополітичний простір країни та за її межі [1].

Дослідимо діяльність центрів політичного впливу в Україні і Європі.

Політична історія більшості країн Європи, — особливо починаючи з останньої чверті ХХ ст., — продемонструвала одну дивну закономірність: наявність у народних низах демократичної країни оптимальної кількості “центрів впливу”, позитивно конкуруючих між собою та таких, що складають творчі антиподії політичній системі. Подібна колізія динамічно спонукає країну до руху вперед, поступово вказуючи на доцільний позитивний вектор її розвитку у зовнішньому геополі-

тичному просторі. Відсутність же цього конструкту гальмує загальний розвиток тієї країни, мало-помалу спрямовуючи її в широті несприятливого для неї геополітичного простору. Вагаємося, але все ж схилиємося до закономірного висновку: чи не така колізія розігрується з суверенною Україною у ХХІ ст.? Саме цю комплексну та “гарячу” проблему ми й розглядатимемо. Протягом усієї епохи політичної незалежності Україна невідвратно поглядає у бік об'єднаної та процвітаючої Європи. Нове політичне керівництво, — як це однозначно підкреслено у Посланні Президента народу і парламенту від 2 червня 2010 р., — не відмінняє курс на Євросоюз, а лише відкрystalізовує та прояснює реальні труднощі, реальні завдання та реальні спроби успішного руху країни тим курсом. У цьому контексті необхідно також зазначити і про наявність альтернативних комбінацій внутрішніх суб'єкт-групових політичних впливів, які спрямовують зовнішній вектор країни в євразійський геополітичний простір.

Як творчо сприймати, засвоювати і благополитивно утилізувати євроінтеграційні політичні впливи; або як найефективніше та з користю для себе “стати європейцем у себе вдома”, та, зрештою, як зробити, аби країну у світі

знали, любили і “без знижок” приймали до лав світових центрів політичних впливів, — про все це йтиме полеміка на цих сторінках [2].

Перше, що необхідно зробити, так це пильно придивитися до природи феноменів політичної влади і політичного впливу одного суб'єкта на іншого й обрати для викладу відповідний тонус і макроструктуру роздумів, спостережень і узагальнень.

За останній час фахівцями з політичних наук було зібрано велику кількість фактичного матеріалу про ситуацію у певних країнах, — зокрема, про взаємодію суб'єктів громадянського суспільства (а саме соціальних рухів та об'єднань) з державними органами як на внутрішньокраїновому рівні, так і на міжнародному (або міждержавному) рівнях. Аналітикам стало очевидно, що окремі класичні концепції владних відносин слід актуалізувати відповідно до нових реалій і викликів перспективи. У подібному ракурсі дедалі більшої ваги набуває не безпосереднє здійснення влади як примусу, а її реалізація через переконання і вплив. Тож можна зазначити, що саме питання політичного впливу, його визначення, характеристики та моделі функціонування і є центральним пунктом наукових досліджень. Інакше кажучи, має самопроявитися істина у логічно поставленому і правильно вирішеному питанні про співвідношення об'єкта пізнавальної уваги та предмета докладного аналізу.

Озброївшись аналітико-джерелознавчим ситуативом, вдамося до досить вмілої компаративістики. Порівнюючи предметні можливості та дослідницьки-методологічний інструментарій політичної соціології, політичної психології та політології, резюмуємо: усі пріоритети — на боці останньої. Опрацювавши багато джерел — як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема німецьких та австрійських, з'ясувалося: уся символіка і дивергенція позицій науковців “гніздиться” у так званому політико-суб'єктному підході. Зокрема, встановлено, що вітчизняні політологи переважно акцентуються на “мірі суб'єктної впливовості владних акторів”, а німецько-австрійські — на “ефектній вазі впливу” владних інститутів та суб'єктних ак-

торів. Як кажуть одесити, — це дві великі різниці. Ось чому увага зосередилася не на аналізі владно-впливового потенціалу якихось українських партійок на кшталт “Пори” або “Собору”, а на аналізі політичного досвіду з боку малопримітних німецьких і австрійських партій зелених. Ці партії проявили себе настільки “вагомо” і “відчутно” на батьківщині, що змогли “на власному потязі” дійти до парламентських лав об'єднаної Європи. Як вчений, підкреслюю: з фактурної та методологічної точок зору, даний концепт є важливим для подальшого дослідження.

Виникає логічне запитання: чому автор, добре обізнаний з життям класичних політичних інститутів класичних капіталістичних країн, відволікається ... на якісь “позапартійні зелені рухи”? Такий вибір об'єктів для аналізу є науково виправданим. І ось чому. Історично партії екологічного спрямування виникали та самоінституціоналізувались з відповідних громадських рухів, які “неполітичними засобами” виступали на захист навколишнього середовища, за права жінок і дедалі настійніше — проти дій або бездіяльності влади у вирішенні конкретних питань.

Трохи згодом відкристалізувалася ще одна істина: характерною рисою європейських партій “зелених” є, власне, їх сильний — генезисний та діяльнісний — зв'язок з інститутами соціальної системи, зокрема, з громадськими рухами. Вимальовується цікава картина: за сприяння отих рухів і центрів громадянське суспільство “додатковим чином” контролює державу та інші “суто” політичні інституції. На цьому тлі бездоганним у теоретичному сенсі є висновок про те, що деюре суб'єктами політичного впливу є нові соціальні рухи, а партії є суб'єктами влади. Але, у випадку із партіями “зелених” розгляд їх як суб'єктів політичного впливу та, відповідно, центрів політичного впливу є цілком виправданим.

Більше того, в апікації до проблематики нашої статті, подібний підхід, з точки зору наукового аналізу, є виправданим та відкриває нові можливості емпіричного дослідження феномену політичного впливу та його центрів. У зв'язку з цим перед науковцями по-

стає складне завдання теоретичного аналізу і осмислення ролі “нових соціальних рухів” та “рухів-партій” на міждержавному та внутрішньокраїновому рівнях. Без такого аналізу буде доволі важко побудувати теоретичну та практичну модель функціонування груп інтересів та центрів політичного впливу в Україні, адже ж усі відчувають, що дедалі актуальнішими і для нас стають проблеми конституювання незалежних від держави соціальних інститутів громадянського суспільства, вироблення ефективних механізмів партнерської взаємодії між ними та інститутами політичної системи, демократизації системи державного управління суспільними справами [3].

При розгляді нових соціальних рухів як підґрунтя для виникнення певних “центрів політичного впливу” виникає потреба у детальнішому аналізі власне процесу становлення та функціонування “нових соціальних рухів” як в європейських країнах, так і в Україні. Щодо України, то промовистими є такі алогізми, як-от: 1) із 189 партій, зафіксованих Мін’юстом станом на 1 вересня 2011 р., мінімум дві третини є протополітичними рухами “народнофронтівського типу”, а за об’єктивним змістом діяльності — локальними “мікроцентрами прийняття рішень”; 2) на президентських виборах у 2004 та 2010 р. змагалися не ідеї та програми виведення країни з кризової ями на євроінтеграційний шлях розвитку, а “партійні блоки” — ерзаци витончених лобістських “центрів політичного впливу”.

Доречним у контексті внутрішньодержавного виміру центрів політичного впливу є акцент і на діалектику співвідношення двох внутрішньоокремшніх феноменів — феномену політичної влади та феномену владно-політичного (політико-владного) впливу. Для достеменного прояснення питання необхідно виробити свій методологічний підхід до джерел конституювання цілісностями обох феноменів — і політичної влади, і політичного впливу. Ми вбачаємо те джерело у конструктивному зіставленні потреб соціальної бази владних суб’єктів та інтересів очільників владно-впливових політичних інститутів. Виважене сплетіння політичних

інтересів та суспільних потреб, а також можливостей їх інституційного вираження на різних владних рівнях втілюється у здатності суб’єктів впливати на процес прийняття політичних рішень [5].

Сучасна політика складна і дуже різноманітна, характеризується високим рівнем синергетики різних суб’єктів та їхніх потреб та інтересів, які перманентно змагаються між собою за можливість отримання впливу на всекраїнові та міжнародні центри прийняття рішень. Підсумковий висновок: у можливостях центрів політичного впливу здійснювати той чи інший вплив на процеси прийняття рішень (не тільки через участь у виборах, а й через механізми лобіювання) і полягає їх ситуаційна значимість та перспективна значущість для всієї зазначеної політичної системи. Центром політичного впливу може виступати груповий суб’єкт, який, не претендуючи на всезагальний контроль над владою і не будучи безпосереднім суб’єктом процесу владарювання, але використовуючи вигідне ситуативне становище, здатний вчиняти безпосередню або ж опосередковану дію на процес прийняття політичних рішень [4].

Інституційно центри політичного впливу можуть виражатися у формі “груп інтересів” та “груп тиску”, громадських або соціальних об’єднань, рухів та партій-рухів, а процесна взаємодія цих суб’єктів відбувається у межах певної моделі групової політики. Проблематика побудови дієвої системи представництва групових інтересів є вкрай актуальною для сучасної України. Саме якість представництва групових інтересів як на локальному, так і на рівні країни в цілому є ознакою демократичності суспільства.

Важливим для подальших досліджень проблематики конституювання позаінституційних механізмів лобіювання інтересів у політичній сфері є концепт щодо чіткого розмежування “центрів політичного впливу” та “центрів влади”. Ключова відмінність між ними полягає у тому, що “центри влади” водночас є “суб’єктами прийняття політичних рішень”, а “об’єктом здійснення впливу” є самі по собі “центри політичного впливу” [2].

На основі аналізу основних моделей групової політики досліджуються їх позитивні та негативні риси або виявляється потенціал певних політичних суб'єктів та політичних інститутів, що діють на даному геополітичному полі у подвійній проекції, — або самі створюють свої “центри впливу” та “центри прийняття рішень”, або ж самі і впливають на вже діючі на тому полі центри.

У спектрі наукової розробки феномену центрів політичного впливу необхідно розглянути питання про лобізм у політичній діяльності. Саме явище лобізму є фактичним вираженням діяльності груп інтересів, а відповідно — і центрів політичного впливу. Аналіз проблематики лобізму є цікавим на прикладі розвинених країн Європи, зокрема Австрії та Німеччини, але ми вважаємо, що опрацювання цього явища є важливим і для України, яка ще не має чітко регламентованих норм впливу зацікавлених груп на владні структури. Лобіювання інтересів в Україні як політико-економічне явище ще не має під собою чіткої законодавчої бази, через що і знаходиться в так званому “сірому полі”, а в “суто праксеологічному сенсі” часто може межувати навіть з правовою корупцією.

З позиції теорії лобістське явище, на нашу думку, трактується у подвійному сенсі: *поперше*, в сенсі специфічного засобу “динамізації” та “підживлення” діяльності і “центрів політичного впливу”, і неформальних “центрів прийняття політичних рішень”; *по-друге* — як

ситуаційні “містки зв'язку” між соціальними інститутами низовонародного суспільства та політичними інститутами із “ніш” та структур правлячого політичного класу країни.

Процес лобіювання взаємопов'язує різних акторів політичного життя в єдину складну систему взаємовідносин, що часто переходить визначені (регламентовані) норми політичної комунікації між зацікавленими групами (групами інтересів, групами тиску), державними інститутами, центрами політичного впливу на всьукраїновому та міждержавному рівнях.

Література

1. Варзарь И. М. К генезе политолого-этнологической теории и науки, или Реферат авторской интерпретации основных позиций нового направления социально-политической мысли в свете вызовов современности // Политолого-этнологичні проблеми розвитку сучасної України / За наук. ред. І. М. Варзаря. — К.: МАУП, 2007.
2. Варзар І. М. Політична етнологія: пропедевтичний курс: Підручник. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2011. — 354 с.
3. Гуменюк О. Є. Психологія впливу: Монографія. — Тернопіль: Екон. думка, 2003. — 304 с.
4. Олсон М. Логика коллективных действий: общественные блага и теории групп // Политология: Хрестоматия. — СПб.: Ахилл, 2006. — 381 с.
5. Сурмин Ю. П., Бидзюра И. П. Социология управления. — К.: ДП “Издат. дом “Персонал”, 2011. — 728 с.

Обґрунтовується теоретична та практична цінність вивчення позаінституційних механізмів лобіювання інтересів у політичній сфері в європейських країнах та, зокрема, в Україні для коректного відображення політичної дійсності, що використовується як модель реалізації політичних інтересів сформованих та діючих центрів політичного впливу.

Обосновываются теоретическая и практическая ценность изучения внеинституциональных механизмов лоббирования интересов в политической сфере в европейских странах и, в частности, в Украине для корректного отражения политической действительности, которые используются в качестве модели реализации политических интересов уже сформированных и действующих центров политического влияния.

Grounded theoretical and practical value of the study of non-institutional mechanisms for lobbying in the political sphere in European countries and in Ukraine for correct display of political reality in particular, used as a model of political interests formed and existing centers of political influence.

Надійшла 16 квітня 2012 р.